Р. В. Каламаж

КОНЦЕПЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

У контексті диференціації психологій аналізується поняття індивідуального стилю діяльності майбутнього правника. Наголошується на необхідності виділення специфіки професійної діяльності як основи дослідження динаміки психологічних складових індивідуального стилю: самосвідомості, ідентичності, Я-концепцій, Я-образу, самооцінки, рефлексії, модальностей Я.

The notion of the future lawyer individual activity anabred in the psychology differentiation context. The emphasis is made on destination necessity in specific professional activity as the basis for dynamism research of the psychological components in the individual style: self-consciousness, identity, self-comeption, self-image, reflection, self-models.

Сучасна психологія переживає період підйому та бурхливого розвитку. Якщо порівняти її становище на початку нашого століття і зараз, то не можна не звернути увагу на значне збільшення обсягу здійснюваних досліджень, зростання численності спеціалістів-психологів, розвиток цілої низки нових напрямків. Значно розширилося коло розроблюваних у психології проблем, збагатився її понятійний апарат, безперервно удосконалюється її методична озброєність, зростає роль психології у загальній системі сучасного нового знання. Психологія включається безпосередньо у вирішення широкого кругу практичних завдань. Деякі проблеми, які обговорювалися лише у плані фантастики, зараз розробляються як реальні наукові проблеми (наприклад, дослідження з космічної психології, з питань контролю за психічними станами). Експериментальна психологія визріла для того, щоб бути в авангарді наук про особистість.

Інтенсивний розвиток психології як науки, обумовлений

© *Р.В. Каламаж, 2007*

зростанням ролі людських чинників у різноманітних сферах життя суспільства і пов'язаними з цим потребами суспільної практики. Такі завдання, як підвищення ефективності праці та освіта людини, охорона її здоров'я, потребують наукових знань про можливості та властивості людини, закономірності її розвитку (перш за все психічного) про психологічний склад особистості, міжособистісних відносин і т. ін.

Синтезуючи в певному відношенні досягнення суспільних та природничих наук, психологія виступає в ролі основної ланки в системі наукових дисциплін, які розробляють проблему Людини. Разом з тим зростає потреба інших наук в даних, які нагромаджує психологія.

Одною з характерних тенденцій сучасного стану розвитку психологічної науки є її зростаюча диференціація. Вже зараз в психології можна нарахувати більше 3-х самостійних галузей (ділянок) і напрямків, але ця диференціація буде, мабуть, продовжуватися і далі.

Іноді лунають застереження, що в цій тенденції проявляється дія відцентрових сил, які розвивають єдину науку, перетворюють її у безліч дрібних, окремих, не зв'язаних між собою напрямків. У диференціації психології вбачають загрозу відходу її від загальних проблем і розробки загальних тенденцій.

Потрібно зазначити, що ця тенденція до диференціації характерна не тільки для розвитку психології. На шляху диференціації йдуть ґрунтовні науки, і її ступінь є показником прогресу наукового знання. Звичайно, кожна із спеціальних галузей бере тільки якусь одну частинку (чи один аспект), яка вивчається в системі явищ, і в цьому зв'язку виникає небезпека втрати цілого. Але разом із цим диференціація науки є необхідною умовою поглибленого вивчення вибраної частини (чи аспекту).

Прогресуюча диференціація психологічної науки викликана об'єктивною необхідністю: перш за все темами завдань, що ставляться життям, загальною практикою. Важливо відзначити, що в ній знаходить своє відображення і розвиток основного об'єкту психологічних досліджень – Людини: зумовлений науково-технічним процесом та змінами життя суспільства, розвиток його буття, тих нових відношень, у які він включається, нових видів його діяльності.

Завдяки диференціації психологічної науки виділяються все нові і нові сторони психіки, розкривається багатообразність і багатогранність її прояву. У кожній окремій галузі психологіч-

ної науки накопичуються дані, які не можуть бути отримані в інших її галузях.

Намагаючись класифікувати більшість галузей та напрямків психології, ми зіштовхуємося з великими труднощами. Перш за все виявляється неможливим виділення єдиної основи класифікації. Деякі галузі психології диференціюються за видами людської діяльності, другі – за вирішуваними практичними завданнями, треті – за методами дослідження і т. д. Можна, звичайно, сперечатися, має та чи інша галузь психологічної науки право на самостійність: можливо, що деякі з них є перехідними (їх виникнення зумовлене лише потребами моменту). Але зрозуміло одне: класифікація галузей психології повинна спиратися на систему основ.

Диференціація психології тісно пов'язана з тим, що у розроблення її проблем активно включаються інші науки. У процесі розвитку філософських, соціально-економічних, фізико-математичних, біологічних та технічних наук виникають питання за своєю сутністю психологічні. Зрозуміло, що порушуються вони у контексті інших наук і розроблюються методами, які властиві цим наукам. Інколи створюється враження, що психологічна проблематика ніби поглинається іншими науками: психологію починають розглядати як галузь фізіології, або кібернетики, або соціології, або педагогіки. Проте, коли ці науки звертаються до дослідження та опису психологічних явищ, виявляється обмеженість їхніх методів і понятійного апарату.

Разом з тим, психологія часто використовує принципи, схеми аналізу та методи, сформульовані у суміжних з нею науках. Звертає на себе увагу те, що у вивченні психічних явищ інколи поєднуються підходи, розроблені в таких, здавалося б, далеких одна від одної науках, як, наприклад, біохімія і соціологія.

Застосування досягнень суміжних наук у психології дозволяє, з одного боку, розглядати психічні явища у їх взаємозв'язках із іншими явищами (фізичними, біологічними, соціальними) й виявляти деякі їхні загальні основи, а з іншого – розкривати їх специфіку.

Диференціації психологічної науки протистоїть інша, теж загальна з усіма іншими науками тенденція розвитку, інтеграція її галузей та напрямків. У кожній із спеціальних галузей психології за мірою дослідження її специфічного предмету виникають проблеми, вирішення яких потребує виходу за межі цієї галузі й звернення до даних, що накопичуються в інших галузях.

На наш погляд, досить яскраво ілюструється диференціація психології при здійсненні аналізу структурно-функціональних утворень людини, що відображають світ і організовують активність особистості в масштабі всього життя. До таких утворень належать: життєвий світ, образ світу, спрямованість особистості, життєва позиція і життєва стратегія, стиль життя, дія, що організовує життя, сенс життя, життєвий зміст, життєвий шлях, життєтворчість тощо. Головний принцип психології – єдності свідомості і діяльності – дає підстави на основі вищенаведеного аналізу говорити про диференціацію індивідуального стилю діяльності в залежності від видів діяльності, що реалізуються особистістю. Вивчення психологічно індивідуального стилю діяльності дозволить через характеристику динамічної системи шляхів і засобів виконання діяльності підійти до виявлення своєрідності внутрішнього світу людини, її провідних тенденцій. При цьому, на наш погляд, індивідуальний стиль діяльності першопочатково виникає на основі природних особливостей , потім накопичує цілу систему особистісних якостей, які в кінцевому вигляді і визначають його ефективність. Безпосередньо або опосередковано названа проблема була і залишається однією з найскладніших і найголовніших проблем диференціальної психології. Вона виступала об'єктом численних досліджень багатьох зарубіжних і українських учених С.Е. Берн, М. Боришевський, Е. Еріксон, І. Кон, О.Леонтьєв, Г. Олпорт, К. Роджерс, Ж. Сарт, А. Співаковська, З. Фрейд, І. Чеснокова, К. Юнг та ін. Одні з них виділяли головним компонентом індивідуального стилю діяльності таке психологічне утворення, як самооцінку. При цьому наголошувалося, що: стійка та адекватна самооцінка результатів одної діяльності не визначає стійкості та адекватності самооцінки результатів іншої діяльності, як і адекватність, так само стійкість самооцінки морально-вольових рис особистості. Відповідність між стійкістю та адекватністю самооцінок різних видів діяльності більша, ніж відповідність самооцінок морально-вольових рис особистості. Стійкість, адекватність самооцінки результатів діяльності залежить не тільки від орієнтованості особи на самооцінку, а й від успіхів у цій діяльності. З віком залежність стійкості, адекватності самооцінки результатів діяльності від успіхів у ній послаблюється, і посилюється зв'язок із важливістю цієї діяльності для особистості. Інші вчені виділяли як основний компонент індивідуального стилю діяльності рефлексію. Рефлексія здебільшого розглядалася у двох значеннях: як процес самопізнання суб'єктом

внутрішніх психічних актів і станів, яке припускає особливу спрямованість уваги на діяльність власної душі і вимагає достатньої зрілості суб'єкта; осмислення суб'єктом, чому і якими засобами він справив певне враження на партнера. Рефлексія за своєю сутністю завжди є роздвоєння і вихід за межі будь-якого безпосередньо автоматично біжучого процесу або стану.

За словами С.Л. Рубінштейна саме рефлексія є те, що забезпечує вихід з повного захвату безпосереднім процесом життя з метою напрацювання відповідного відношення до нього, прийняття позиції над процесом життя, поза цим – міркування про нього. Однак на думку В. Ямніцького, особливість співвідношення між означеними поняттями найбільш адекватно репрезентовані у такому психологічному конструкті, як «Самість», яке відіграє важливу роль у більшості сучасних уявлень про особистість. Термін «Самість» використовується теоретиками особистості у декількох значеннях: як група психічних процесів, що є детермінантами поведінки; як система уявлень і почуттів індивіда щодо себе самого. Такі різноманітні підходи до означення індивідуального стилю діяльності спонукають до поглибленого вивчення ядра смислової системи, а відтак, до переведення проблеми у площину складних, психологічних конструктів, які реалізовуються на рівні «Я-концепції» людини. Я-концепція – це відносно стійка, певною мірою усвідомлена система уявлень індивіда про себе, що переживається як неповторна, на підставі якої він будує відношення про себе і взаємодіє з іншими.

Таким чином, утворюється образ власного Я, що конструюється з таких компонентів: когнітивного – образу власних якостей; емоційного – самоповаги, любові до себе; оцінювально-вольового – прагнення підвищити самооцінку і складається з Я-фізичного, Я-реального, Я-динамічного, Я-соціального, Я-екзистенційного, Я-ідеального, Я-фантастичного. Наведений аналіз дає підстави висунути гіпотезу про те, що Я-концепція в контексті індивідуального стилю діяльності, в тому числі і в діяльності майбутнього правника, носить характер динамічної системи, складовими якої є: самосвідомість (самість), ідентичність, Я-концепція (когнітивна, емоційна, оцінювальна, поведінкова), Я-екзестенційне (Его), Я, що переживається (особистий світ), самовідчуття, самопізнання, самопочуття, образ-Я, оцінка з боку інших, самооцінка, Я-ідеальне, Я-реальне, Я-дзеркальне, Я-фізичне, Я-матеріальне, Я-соціальне, Я-духовне. Виділивши в названій системі специфіку професійної діяльності як основу та досліджуючи динаміку кожного компонента систе-

ми, переломлюючи через цю специфіку, лише за цієї умови ми отримаємо цілісну психологічну картину індивідуального стилю діяльності майбутнього правника.

Поданий теоретичний аналіз дає підстави стверджувати, що концепція індивідуального стилю діяльності майбутнього правника має в собі більші можливості, аніж ті, які до цього часу використовувалися в дослідженнях названого напрямку. Щоб реалізувати ці можливості, слід, на наш погляд, розробити проблему більш широкого розуміння індивідуального стилю діяльності, переломлюючи це розуміння через своєрідність внутрішнього суб'єктивного світу особистості через специфіку рушійних тенденцій її становлення.

Література

1. Альбуханова-Славская К. Стратегия жизни. – М., 1997. – С. 42-50.

2. Балл Г. Понятие адаптации и его значение для психологии личности. // Вопросы психологии. – №1. – 1989. – С.26-30.

3. Бех І. Виховання особистості. – К.: Либідь, 2003. – С. 124-148.

4. Кон И. Открытие «Я». – М.,1978 –307 с.

5. Маноха І. Психологічний потенціал індивідуального буття людини: онтологічно орієнтований підхід. – Автореф. дис. докт. психол. н. – К. 2003. – 48 с.

6. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. – М.: Прогрес, 1998. – 480 с.

7. Роменець В. Психологія творчості. – К, 1971. – С. 17-28.

8. Рубінштейн С. Человек и мир. – М.,1973. – С. 260-386.

9. Ямницький В. Психологія життєтворчої активності особистості. – Рівне – Одеса, 2004. – С. 118-134.